

**Žďár nad Sázavou
Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého
Omítky exteriéru kostela**

Průzkum

Restaurátorská zpráva a fotodokumentace

...

Tomáš Rafl ak.mal.

2010

Žďár nad Sázavou
Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého
Omítky exteriéru kostela

Průzkum

...

Restaurátorská zpráva a fotodokumentace

2010

Památka : Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře ve Žďáru nad Sázavou
č. p. 577

NKP vyhlášená nařízením vlády č 262/1995sb ve znění pozdějších změn
Rč. ÚSKP: 4 653

Autor: J. B. Santini

Datování: 1719 - 1722

Materiál: Štuk

Předchozí známé zásahy: kolem 1729, 1793 až 1800, kolem 1825, 1841 až 1842

Vlastník: NPÚ – středisko NPÚ, územní odborné pracoviště v Telči
Investor: dtto

Restaurátor: Tomáš Rafl ak. mal

Termín: 2010

Žďár nad Sázavou – Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého

Omítky exteriéru kostela

Průzkum

2010

Popis prací:

Omítky fasády kostela sv. Jana Nepomuckého jsou z vápenné jádrové malty a štku. Použit byl pravděpodobně písek z místních zdrojů a vyzrálé hašené vápno.

Omítky fasády kostela Sv. Jana Nepomuckého byly od dokončení stavby v roce 1722 vystaveny působení extrémních horských povětrnostních podmínek, které na tomto místě Vysočiny panují. Objekt stojící na vyvýšeném místě je vystaven přímému působení větru, dešti, sněhu a mrazu. Déšť a sníh v prudkém větru bičuje fasádu kostela často v prakticky vodorovném směru. V zimních podmínkách jsou období, kdy na omítkách, zvláště ze západní strany namrzají vrstvy ledu. Nadto v zimním období závěje sněhu naléhají na spodní partie omítek, i přes všechnu snahu na jeho odklizení. Omítky provlhají a promrzají a následně degradují a rozpadají se. Tento stav se týká nejen omítek kostela, ale pochopitelně i omítek ambitu.

Vzhledem k těmto extrémním povětrnostním podmínkám je vlastně až s podivem, že omítky těmto extrémům odolávají, ovšem za předpokladu pravidelné údržby a jejich obnovy. K negativním vlivům, způsobující destrukci omítek nutno připočíst i období po několika požárech krovu kostela na sklonku 18. století a v 1. polovině 19. Století. Fatální bylo především období po požáru v roce 1784, kdy byl kostel po mnoho let bez krovu, a obvodové zdi byly zavlhčovány stékající vodou z klenby kupole.

Opravy fasády kostela většího či menšího rozsahu v průběhu staletí probíhaly v závislosti na stav omítek a potřeb kostela vlastně průběžně, v zásadě však pouze do poloviny 19. století. Poslední velká úplná oprava fasády kostela proběhla pod památkovým dohledem Ing. arch Chudárka v letech 1977 až 1980.

Vlivem cyklické degradace a následných obnov fasády je na celém objektu minimum míst, kde by se daly nalézt zbytky starších povrchových vrstev, které by přiblížily představu o starším, ne-li původním vzhledu exteriéru kostela. Protože máme zkušenosti z průzkumů a restaurátorských oprav a rekonstrukcí interiéru kostela i interiéru a exteriéru ambitů, hledali jsme souvislost, mezi již nalezenými skutečnostmi a nálezy na fasádě kostela.

Již v minulosti jsme měli možnost prozkoumat omítky v prostoru východního vstupu ke schodišti, které bylo přistavěno až v pozdějších letech po dokončení stavby kostela. Měli

jsme možnost i prozkoumat omítky v prostoru přisazeného krovu nad tímto východním přístavkem.

V těchto sondách bylo zjištěno, že fasáda v těchto místech byla hladká, až kletovaná (ale ne vždy stejné kvality) a našli jsme v několika sondách i zbytek červené barvy. Byl zde jasně definován i profil a velikost stezek mezi bosováním spodní partie parteru kostela.

V současné době bylo postaveno kolem části kostela lešení kvůli opravě hlavního krovu nad kupolí kostela. Bylo rozhodnuto využít tohoto lešení k provedení průzkumu vnější fasády a odebrání vzorků k laboratornímu vyšetření.

Úkolem průzkumu bylo tedy pokusit se nalézt místa, kde by mohly být starší omítkové vrstvy a zaznamenat nalezené skutečnosti.

Popis nálezu:

Při průzkumu jsem zevrubně prošel fasádu od jižní strany až po severní stranu. Obecně se dá výsledek shrnout v souladu s výše uvedenými skutečnostmi.

- Většina plochy omítek je nová, z poslední velké opravy, ve značné míře v celé síle omítky.
- Místy byly zbytky starších omítek přepačokovány novou štukovou vrstvou
- Stezky mezi bosováním byly při poslední opravě přepačokovány, překryty a poněkud zmenšeny tenkou vrstvou překryvného štku.
- Na krytějších místech jsou oblasti, (například šambrány oken, oblasti pod hlavní římsou, místa poněkud krytá v konkávním prolomení fasády apod.), kde jsou plochy starších omítek s více překryvnými vrstvami štuků, nebo zbytků barevných vrstev, které jsou většinou v okrové barevnosti
- Na fasádě v místě jihozápadní kaple částečně opadala omítka kordonové římsy. Pod touto odpadlou omítkovou vrstvou se tak odhalila starší pekovaná omítka se shodnou profilací, avšak s tvarovými diferencemi.
- Na několika místech jsem našel ostrůvky nejstarších vrstev omítky se zbytky barevnosti. Jedno místo se nalézá na jižní straně objektu v konkávním prolomení fasády mezi dvěma křídly stavby, nahoře pod hlavní římsou ve stezce a okolí ve vnitřní bosáži, druhé na straně severní, ve vrcholu štítu prolomené fasády těsně pod hlavní římsou, další na jihovýchodní fasádě ve spodnější partii (viz foto). Ve všech případech jsem prokazatelně našel na nejstarší jádrové omítce zakletované jemným vápenným štukem zbytky použité červené barvy položené přímo na podkladní vrstvě. Nalezená barva je typu puzzuoly s tónem směrem ke kraplaku. Barva nalezená na těchto dvou vzorcích odpovídá staršímu nálezu v předsíni východního schodiště. Nad touto základní vrstvou bylo místy ještě několik dalších

barevných vrstev (okr různého tónu a intenzity), vždy s mezivrstvami šuku, nebo vápenného nátěru.

Popis sond s nálezy – podle foto:

- I) První oblast nálezů se nachází na jižní straně fasády v konkávním prolomení štítu fasády v oblasti bosáže v místech pod hlavní římsou (viz foto). Při odkrývání překryvných vrstev se objevila na spodní hladké bílé vrstvě šuku načervenalá barevná vrstva. Při dalším detailním odkryvu byla tato červená vrstva odhalena v prostoru vrcholu stězky bosáže v silnějším tónu. V těchto místech byl zbytek barevné vrstvy schován, konzervován před degradací, proto se tento zlomek zachoval.
- II) Druhá oblast je na jihovýchodní fasádě, kde jsem odkryl také několik míst s barevnou vrstvou (viz foto). Na některých byly vrstvy okrové barvy nejméně dvou odstínů, a odkryty byly opět i sondy se spodní vrstvou červeného pigmentu.
- III) Třetí oblast nálezů je na severní (severozápadní) straně fasády, zvláště ve vrcholu konkávního prolomení štítu na fazetě hlavní římsy. Na tomto místě jsem postupně odkryl vzorek výrazné barevné vrstvy červeného pigmentu dosti dobře zachovaného. Barevná vrstva je nanášena na hladké vrstvě šukované jádrové omítky. Na některých místech, kde šuková hlazená vrstva i s barevnou vrstvou odpadla, jsem našel červené skvrny, které do jádrové omítky zřejmě prosákly přes vrstvu šuku. Nalezená červená barva je typu anglické červeně a prosáklé skvrny jdou až do tónu caput mortum, do tmavé červeně výrazně purpurového základu. Je to barva víc červená, než cihlová. Zmiňuji se o tom takto podrobně, protože z nalezených zlomků je velmi obtížné, vzhledem k jejich degradaci a mírnému rozsahu, původní tón a intenzitu barvy přesněji určit. Tyto sondy jsou obsaženy v laboratorním nábrusu. Nábrusy zaznamenávají červenou nejspodnější vrstvu i na vzorcích, kde tato vrstva přímo zřetelná nebyla.

Popis a rozbor sond:

- Většina vrstev zvláště z posledních období je bílá, vápenného charakteru.
- Vrstvy, nalezené převážně v okolí a šambránách oken jsou většinou okrové barvy. Vzhledem k tomu, že tyto barevné vrstvy jsou použity i na přezdění pod vysokými okny v horním ochozu, které původně byly otevřené až k podlaze ochozu, znamená to, že tyto okrové vrstvy byly použity až v období po těchto úpravách (poč. 19. stol.)

- Nejstarší nalezené vrstvy byly probarvené červeně. Domnívám se, že je možné, že se jedná o nejstarší, možná i původní barevnou vrstvu, ovšem s jistotou se to prokázat nedá. S jistotou se dá pouze konstatovat, že nejstarší nalezená barevná vrstva je červená, dosti značné, plné intenzity a že byla na podkladní vrstvu kletovaného štuky nanese na neprodleně, to znamená ihned, jako součást prvotní úpravy omítky (na nalezených místech). (Pod barevnou vrstvou se nenachází žádná vrstva náletových depozitů.) Tón nalezené barvy připomíná tón pigmentu „anglická červeň“. Jsou místa, kde shora nanesená barva zpětně probarvila vrstvu spodní jádrové omítky.
- Protože nalezená barva přechází přes kraj lizény do plochy omítkové plochy zrcadla, je možné se domnívat, že architektonické prvky fasády nebyly barevně odlišeny a tedy že fasáda byla pokryta jednotnou červenou barvou jako celek.
- Vzhledem ke stavu nalezených vzorků, které jsou masivně degradovány působením extrémních povětrnostních vlivů, více dedukovat nelze. Například nelze vyloučit, ani potvrdit míru kryvosti barvy, případně lazurování, nebo mramorování.
- V každém případě se na základě nálezů dá pouze konstatovat, že nejstarší nalezené řešení barevnosti fasády bylo červené.

Komentář:

Výše uvedené skutečnosti vycházejí z osobního vizuálního průzkumu na místě odběru vzorků a z výsledků laboratorních zkoušek a nábrusů. Na nábrusech je vidět vrstvení překryvných vrstev štuků i barevných úprav povrchu fasády.

Závěr:

Na základě průzkumu a nálezů lze konstatovat:

- Omítky byly zřejmě původně hladké, podobného charakteru jako omítky interiéru kostela
- Nejstarší nám známé řešení barevnosti bylo červené
- Nelze spolehlivěji určit míru intenzity použité červené barvy, případně lazurní úpravy, nebo zda při barevné úpravě fasády nebylo použito mramorování

Vlastní závěr a doporučení:

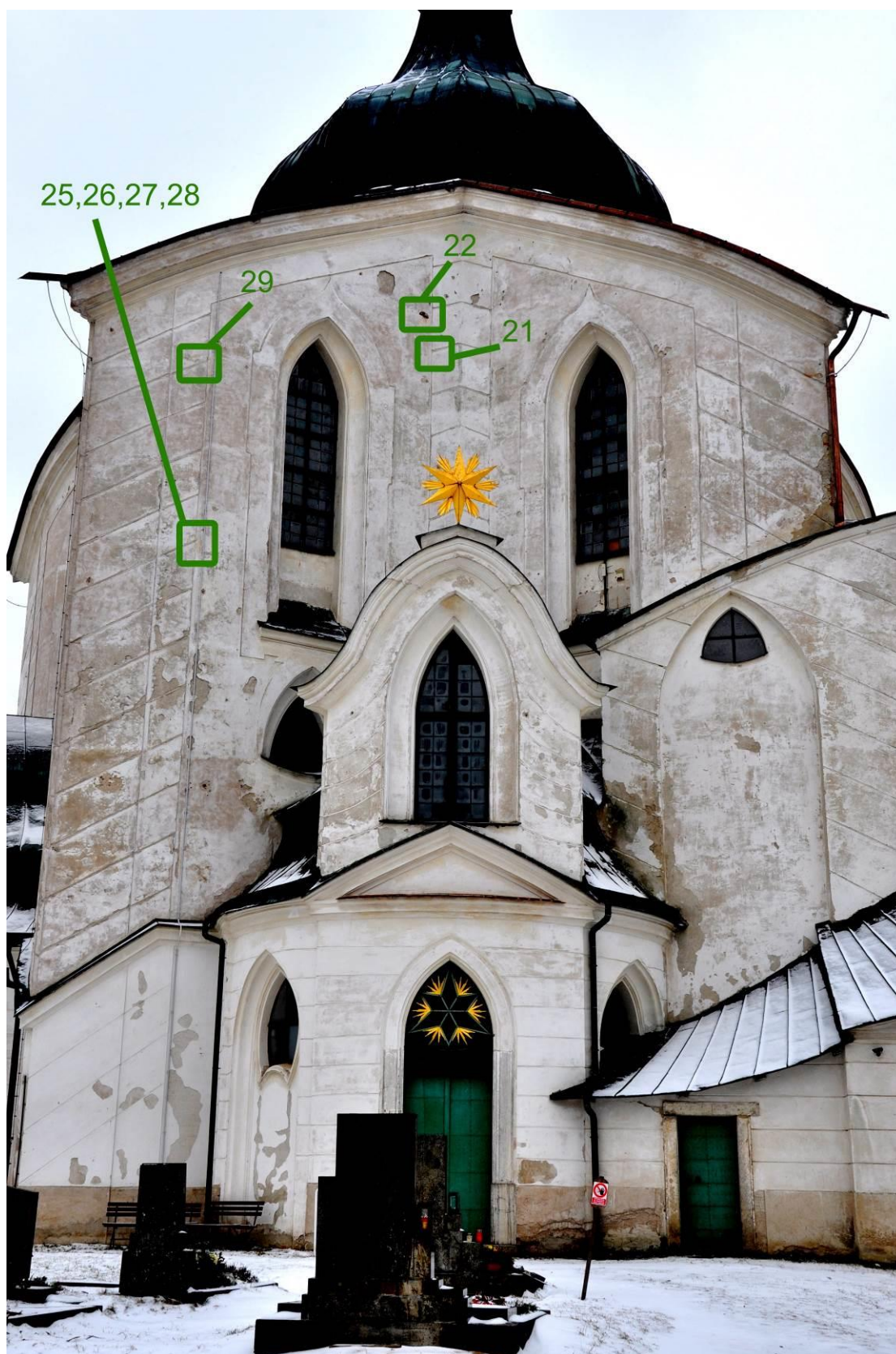
Z výsledků průzkumu lze odvodit tyto závěry restaurátorského záměru:

- 1) Před zahájením obnovy fasády, ve fázi přípravy technologických postupů, bude proveden revizní průzkum detailů profilací
- 2) Při přípravě fasády před rekonstrukcí, během snímání nepůvodních uvolněných vrstev, bude tak zároveň doplněn celoplošný průzkum omítek, který ještě doplní tento předběžný průzkum o další informace
- 3) Objekt by neměl mít čistě bílou barevnost fasád
- 4) Objekt by mohl být barevný – červený.
- 5) Tón a intenzitu barevnosti bude nutno nalézt aplikacemi zkoušek na místě
 - a. Namíchání barvy
 - b. Tón barvy
 - c. Způsob zpracování
 - i. Krycí
 - ii. Lazurní
- 6) Vlastní návrh barevnosti včetně praktických zkoušek bude nezbytné zpracovat ve spolupráci restaurátorů s památkáři, v souvislosti s návrhem technologií, pracovních postupů a použitých materiálů.
- 7) Nalezená barevnost odpovídá do jisté míry a navazuje na již provedené tónování omítek na ambitu a v jeho interiéru, kde ovšem bylo zvoleno pouze náznakové lazurní lehké přitónování fasády do mírně narůžovělé barvy. V případě kostela, i vzhledem k nálezům, bych se přikláněl k aplikaci plnější barevnosti.

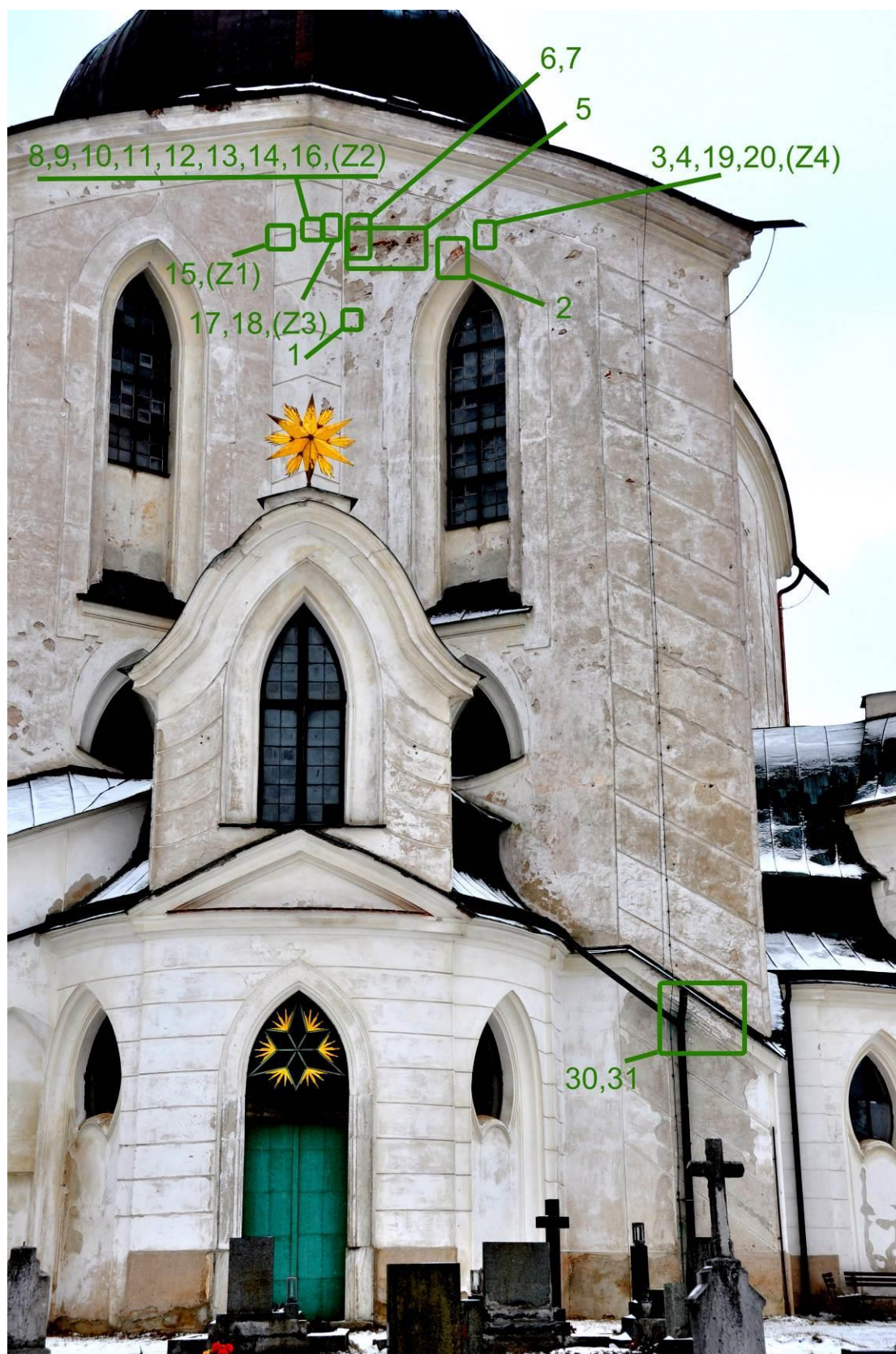
V rámci zadaného průzkumu považujeme úkol za splněný.

Žďár nad Sázavou
Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého
Omítky exteriéru kostela
Průzkum

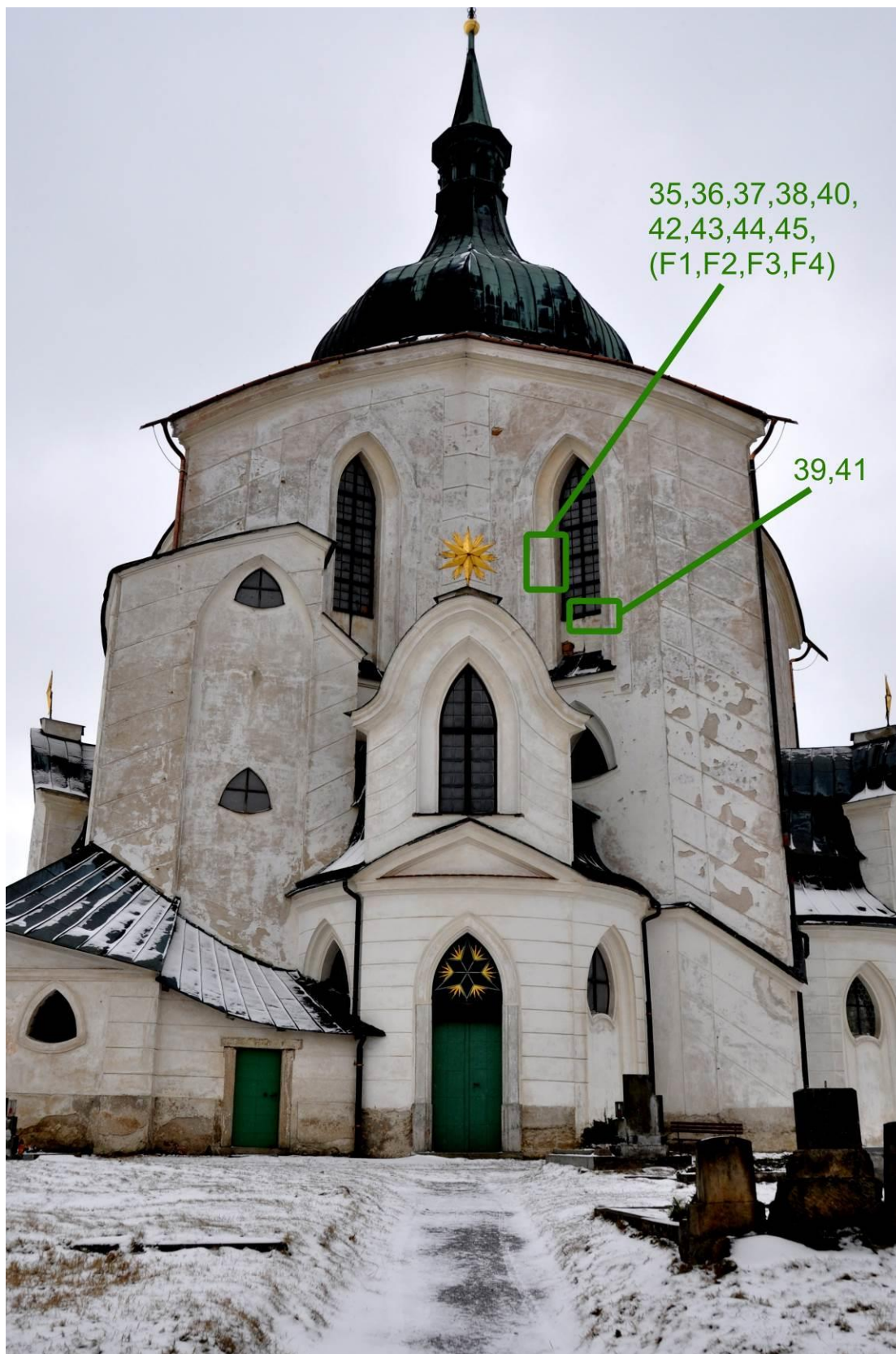
Grafická dokumentace a Fotodokumentace

Jihovýchodní strana

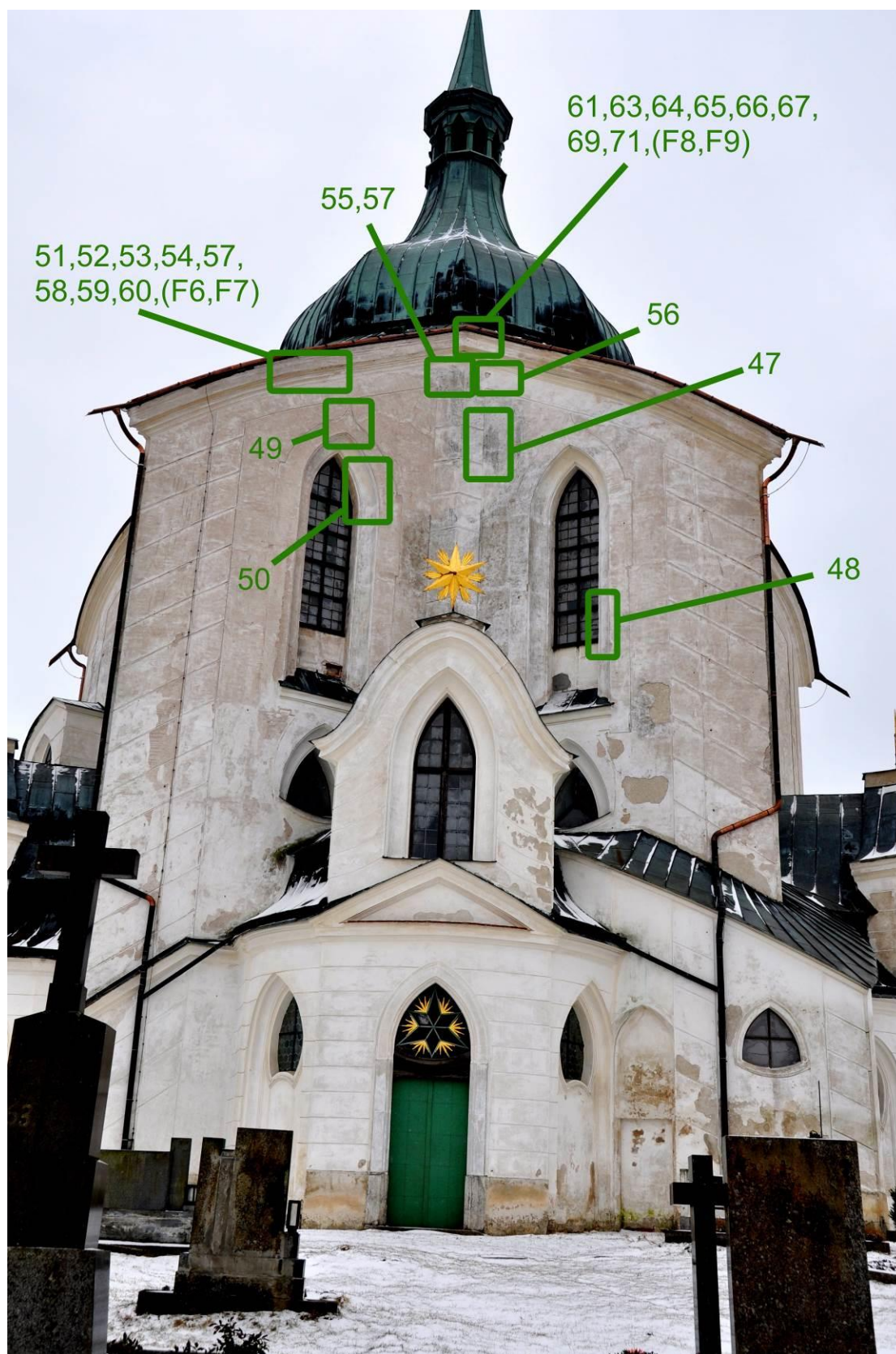
Jihozápadní strana

35,36,37,38,40,
42,43,44,45,
(F1,F2,F3,F4)

39,41

Severovýchodní strana

Severozápadní strana

Západní strana

Jihozápadní strana 1
Prosvítající okrová vrstva

Jihozápadní strana 2
Vrstvy omítek z různých období oprav

Jihozápadní strana 3
 Vrchol lizénového rámu nad oknem
 Prosvítající červená vrstva

Jihozápadní strana 4
 Prosvítající červená vrstva

Jihozápadní strana 5

Vrstvy omítek z různých období oprav

Jihozápadní strana 6

Vrstvy omítek z různých období oprav

Zapitá červená barva do jádrové vrstvy

Jihozápadní strana 7

Vrstvy omítek z různých období oprav

Zapitá červená barva do jádrové vrstvy

Jihozápadní strana 8

Vrchol stezky bosáže ve vnitřním prolomení fasády

Prosvítající červená vrstva

Jihozápadní strana 9

Vrchol stezky bosáže ve vnitřním prolomení fasády

Prosvítající červená vrstva

Jihozápadní strana 10

Vrchol stezky bosáže ve vnitřním prolomení fasády

Prosvítající červená vrstva

Jihozápadní strana 11
 Vrchol stezky bosáže ve vnitřním prolomení fasády
 Prosvítající červená vrstva

Jihozápadní strana 12
 Vrchol stezky bosáže ve vnitřním prolomení fasády
 Prosvítající červená vrstva

Jihozápadní strana 13
 Vrchol stezky bosáže ve vnitřním prolomení fasády
 Prosvítající červená vrstva

Jihozápadní strana 14
 Vrchol stezky bosáže ve vnitřním prolomení fasády
 Prosvítající červená vrstva

Jihozápadní strana 15
Vrchol stezky bosáže ve vnitřním prolomení fasády
Prosvítající červená vrstva

Jihozápadní strana 16
Vrchol stezky bosáže ve vnitřním prolomení fasády
Prosvítající červená vrstva

Jihozápadní strana 17
 Vrchol stezky bosáže ve vnitřním prolomení fasády
 Prosvítající červená vrstva

Jihozápadní strana 18
 Vrchol stezky bosáže ve vnitřním prolomení fasády
 Prosvítající červená vrstva

Jihozápadní strana 19
Vrchol stezky bosáže ve vnitřním prolomení fasády
Prosvítající červená vrstva

Jihozápadní strana 20
Vrchol stezky bosáže ve vnitřním prolomení fasády
Prosvítající červená vrstva

Jihovýchodní strana 21

Vrchol stezky bosáže ve vnitřním prolomení fasády

Prosvítající červená vrstva

Jihovýchodní strana 22

Prosvítající červená vrstva

Jihovýchodní strana 23
Prosvítající okrová vrstva

Jihovýchodní strana 25
Prosvítající okrová vrstva

Jihovýchodní strana 26
Prosvítající okrová vrstva

Jihovýchodní strana 27
Prosvítající okrová vrstva

Jihovýchodní strana 28
Prosvítající okrová vrstva

Jihovýchodní strana 29
Prosvítající červená vrstva

Jihozápadní strana -30

Odhalené souvrství omítek na kordonové římsě s tvarovými diferencemi

Jihozápadní strana -31

Odhalené souvrství omítek na kordonové římsě s tvarovými diferencemi

Severovýchodní strana 35

Prosvítající okrová vrstva

Severovýchodní strana 36

Prosvítající okrová vrstva

Severovýchodní strana 37

Prosvítající okrová vrstva

Severovýchodní strana 38

Prosvítající okrová vrstva

Severovýchodní strana 39

Prosvítající okrová vrstva

Okrová vrstva na zazdívce pod vysokým oknem horního ochozu

Severovýchodní strana 40

Prosvítající okrová vrstva

Severovýchodní strana 41

Prosvítající okrová vrstva

Okrová vrstva na zazdívce pod vysokým oknem horního ochozu

Severovýchodní strana 42

Prosvítající okrová vrstva

Severovýchodní strana 43

Prosvítající okrová vrstva

Severovýchodní strana 44

Prosvítající okrová vrstva

Severovýchodní strana 45
Prosvítající okrová vrstva

Severovýchodní strana 46
Souvrství omítek

Severozápadní strana 47
Prosvítající okrová vrstva

Severozápadní strana 48
Prosvítající okrová vrstva

Severozápadní strana 49
Prosvítající okrová vrstva

Severozápadní strana 50
Prosvítající okrová vrstva

Severozápadní strana 51
Prosvítající červená vrstva

Severozápadní strana 52
Prosvítající červená vrstva

Severozápadní strana 53
Prosvítající červená vrstva

Severozápadní strana 54
Prosvítající červená vrstva

Severozápadní strana 55

Hlavní římsa – vrchol prolomeného štítu

Severozápadní strana 56

Římsa se zbytky starších vrstev omítky

Severozápadní strana 57

Hlavní římsa – vrchol prolomeného štítu

Severozápadní strana 58

Prosvítající červená vrstva

Severozápadní strana 59
Prosvítající červená vrstva

Severozápadní strana 60
Prosvítající červená vrstva

Severozápadní strana 61
Prosvítající červená vrstva

Severozápadní strana 63
Prosvítající červená vrstva

Severozápadní strana 64

Prosvítající červená vrstva

Sonda

Severozápadní strana 65

Prosvítající červená vrstva

Sonda

Severozápadní strana 66
Prosvítající červená vrstva
Sonda

Severozápadní strana 67
Prosvítající červená vrstva

Severozápadní strana 69

Prosvítající červená vrstva

Severozápadní strana 71

Prosvítající červená vrstva

Sonda – postupné odkrývání vrstvy

Jihozápadní strana

Jihozápadní strana

Jihozápadní strana

Jihozápadní strana

Jihozápadní strana

Jihozápadní strana

Jihovýchodní strana

Jihovýchodní strana

Jihovýchodní strana

Severovýchodní strana

Severovýchodní strana

Severovýchodní strana

Severovýchodní strana

Severozápadní strana

Severozápadní strana

Severozápadní strana

Severozápadní strana

Západní strana

Západní strana

Západní strana